Concept	Ibora (inglizcha)	Tarjima	Kognitiv xususiyat
	cling to life	ómirge asılıw	aman qalıw instinkti
	the gift of life	ómir sawǵası	qádiriyat
	in the prime of life	gúllegen waqıtta	tirishilik ciklińiń eń joqarı noqatı
Death/Ólim	meet one's end	ólim menen duslasıw	ólim evfemizmi
	pass away	qaytıs bolıw	jumsartılǵan evfemizm
	six feet under	Jerleniw	ironiya
	the final breath	aqırǵı dem	ótiw momenti
	cross the river	bul ómirdi tárk etiw	aqıretke ótiw metaforası
	rest in peace	mángilikke kóz jumıw	ritual, diniy túsi

Xulosa. Shunday qilib, konseptual qarama-qarshilik kognitiv tilshunoslikning asosiy tushunchalaridan biri bo‘lib, inson tafakkuri va olamning lisoniy manzarasining ikki tomonlama tuzilishini aks ettiradi. Hayot va o‘lim, ezgulik va yovuzlik, yorug‘lik va zulmat kabi zidlashuvlar orqali tajribani turkumlash, bilimlarni tartibga solish, ham shaxsiy, ham madaniy darajada dolzarb bo‘lgan ma’nolarni shakllantirish amalga oshiriladi. Konseptual qarama-qarshiliklar til tizimining barcha sathlarida – so‘z boyligidan tortib nutqgacha namoyon bo‘ladi, ayniqsa, badiiy asarlarda yaqqol ko‘zga tashlanadi. Bu yerda ular ma’no va hissiy teranlikning ifoda vositasiga aylanadi. Ularni tahlil qilish nafaqat axborotni qayta ishlashning bilish mexanizmlarini, balki muayyan madaniyat tilida aks etgan dunyoni idrok etish xususiyatlarini ham aniqlash imkonini beradi. Shu sababli konseptual qarama-qarshiliklarni o‘rganish tilni borliqni anglash va tushunish shakli sifatida tadqiq etishga fanlararo yondashuvga keng yo‘l ochadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

(1). Апресян, Ю.Д. Избранные труды. Т. II, Интегральное описание языка и системная лексикография. М., Языки русской культуры, 1995.

(2). Аскольдов С.А. Концепт и слово. Русская словесность. От теории словесности к структуре текста. М., 1997.

(3). Бабушкин А.П. Типы концептов в лексико-фразеологической семантике языка. Воронеж, ВГУ, 1996.

(4). Кубрякова, Е.С. Когнитивная лингвистика и проблемы концептуализации. М., ИНИОН РАН, 1996.

(5). Кубрякова, Е.С. Язык и знание: На пути получения знаний о языке. Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира. М., Языки славянской культуры, 2004.

(6). Лакофф, Дж., Джонсон, М. Метафоры, которыми мы живем. М., Едиториал УРСС, 2004.

(7). Сафаров Ш. Когнитив тилшунослик. Жиззах, 2006.

(8). Тер-Минасова, С.Г. Язык и межкультурная коммуникация. М., “Слово/Slovo”, 2000.

(9). Evans V., Green, M. Cognitive Linguistics: An Introduction. Edinburgh, Edinburgh University Press, 2006.

(10). Kövecses, Z. Metaphor. A Practical Introduction. Oxford: Oxford University Press, 2010.

Kushmanov Jasur Baxodirovich (filologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori, dotsent v.b., Abu Rayhon Beruniy nomidagi Urganch davlat universiteti Xorijiy filologiya fakulteti ilmiy ishlar va xalqaro aloqalar bo‘yida dekan muovini; E-mail: jasur.k@urdu.uz),

Matniyazova Nasiba Samandarovna (IIV Xorazm akademik litseyining ingliz tili fani o‘qituvchisi, Urganch Ranch texnologiya universiteti linguistika yo‘nalishi 1-kurs magistranti; E-mail: nasiba0787@mail.ru)

O‘ZBEK VA INGLIZ TILLARIDA TABIATGA OID FRAZEOLOGIK BIRLIKLARNING LEKSIK-SEMANTIK TAHLILI

Annotatsiya. *Maqolada o‘zbek va ingliz tillarida tabiatga oid frazeologik birliklarning leksik-semantik o‘xshashliklari va farqlari tahlil qilinadi. Tabiat obrazlarining xalq mentaliteti va til tafakkuridagi roli ilmiy manbalar asosida ochib beriladi. Qiyosiy yondashuv frazeologik birliklarning milliy madaniyat bilan bevosita bog‘liqligini ko‘rsatadi.*

Kalit so‘zlar*: frazeologizm, tabiat, leksik-semantik tahlil, mentalitet, metafora, qiyosiy tilshunoslik.*

Кушманов Жасур Бахадирович, кандидат филологических наук, и.о. доцента, заместитель декана по научной работе и международным связям факультета зарубежной филологии Ургенчского государственного университета имени Абу Райхона Беруни; Email: jasur.k@urdu.uz),
Матниязова Насиба Самандаровна (преподаватель английского языка Академического лицея МВД Хорезмской области, магистрант 1 курса по направлению лингвистика Ургенчского технологического университета Ranch; Email: nasiba0787@mail.ru)

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ, СВЯЗАННЫХ С ПРИРОДОЙ В УЗБЕКСКОМ И АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКАХ

Аннотация. *В статье проводится лексико-семантический анализ сходств и различий фразеологических единиц, связанных с природой, в узбекском и английском языках. На основе научных источников раскрывается роль природных образов в менталитете народа и языковом мышлении. Сопоставительный подход показывает непосредственную связь фразеологических единиц с национальной культурой.*

Ключевые слова*: фразеологизм, природа, лексико-семантический анализ, менталитет, метафора, сопоставительное языкознание.*

Kushmanov Jasur Baxodirovich (Doktor of philosophy in philology, associated professor, Urgench State University named after Abu Rayhan Biruni, Deputy Dean for Research and International collaborations, Faculty of Foreign Philology; Email: jasur.k@urdu.uz),
Matniyazova Nasiba Samandarovna (English teacher at the Khorezm Academic Lyceum of the Ministry of Internal Affairs, 1st-year Master's student in Linguistics at Urgench Ranch Technological University; Email: nasiba0787@mail.ru)

LEXICAL AND SEMANTIC ANALYSIS OF NATURE-RELATED PHRASEOLOGICAL UNITS IN UZBEK AND ENGLISH LANGUAGES

Annotation*. The article presents a lexical-semantic analysis of the similarities and differences between nature-related phraseological units in Uzbek and English languages. Based on scholarly sources, it reveals the role of nature imagery in the mentality and linguistic thinking of the people. The comparative approach highlights the direct connection between phraseological units and national culture.*

Keywords: *phraseologism, nature, lexical-semantic analysis, mentality, metaphor, comparative linguistics.*

Kirish. Har bir millat o'zining boy ma'naviy merosini til orqali avloddan avlodga yetkazadi. Til bu nafaqat aloqa vositasi, balki xalq ruhiyati, tafakkuri, tarixiy tajribasi va madaniyati aks etgan murakkab ijtimoiy hodisadir. Til orqali xalq o'z dunyoqarashini, qadriyatlarini, atrof-muhitga bo'lgan munosabatini namoyon etadi. Ayniqsa, frazeologik birliklar bu borada alohida ahamiyat kasb etadi. Ular xalqning ko'p asrlik tajribasi, hayotiy kuzatuv va mushohadalarining ifodasidir.

Tabiatga oid frazeologik birliklar tilning eng qiziqarli va murakkab qatlamlaridan biridir. Ular orqali xalqning tabiat bilan bevosita aloqasi, ekologik tafakkuri, tabiat hodisalarini qanday talqin qilishi o'z aksini topadi. Masalan, o'zbek tilida "cho'lga gap otmoq" iborasi samarasiz, natijasiz harakatni ifodalasa, ingliz tilida bu mazmun "cry in the wilderness" frazeologizmi orqali beriladi. Bu iboralar o'zida ijtimoiy ongni, xalq dunyoqarashini mujassam etadi.

Frazeologiya nazariyotchilaridan N.A.Kovalev frazeologik birliklarni "idrokni uyg'otuvchi, obrazli ifoda vositalari" deb ta'riflagan (Kovalev. 1995, c. 52). Ushbu maqolada o'zbek va ingliz tillaridagi tabiatga oid frazeologik birliklarning shakllanishi, ma'no tuzilishi va madaniy konnotatsiyasi qiyosiy tahlil qilinadi.

Adabiyotlar sharhi. Frazeologiya sohasi bo'yicha olib borilgan ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, frazeologik birliklar tilshunoslikda o'ziga xos tahlil obyektidir. G'arb tilshunosligida Charles Bally (1865–1947) – shveytsariyalik tilshunos, frazeologiyani alohida fan sifatida rivojlantirishga asos solgan. U tilning emotsional va ifodaviy jihatlariga e'tibor qaratgan. Leonard Bloomfield (1887–1949) – amerikalik tilshunos, uning ishlarida idiomlar va barqaror iboralarning morfologik va sintaktik tahliliga urg'u berilgan. Deskriptiv lingvistikaga asos solgan va frazeologik birliklarni struktur jihatdan tahlil qilgan. J.R.Firth (1890–1960) – britaniyalik tilshunos, "Meaning is use" degan mashhur g'oyasi bilan tanilgan. Kontekstda so'z va frazeologizmlarning ahamiyatini o'rgangan. Kollokatsiya (birga ishlatiluvchi so'zlar) tushunchasini chuqur o'rganishga hissa qo'shgan. A.V.Kunin (1909–1999), garchi rus olimi bo'lsa-da, g'arb frazeologiyasi rivojiga katta ta'sir ko'rsatgan, Frazeologiyaning nazariy asoslarini ishlab chiqqan. Ingliz tilidagi frazeologik birliklar ustida ko'plab ilmiy ishlar qilgan. Uning ishlari G'arbda ham tan olingan va keng foydalanilgan. Michael Stubbs – zamonaviy britaniyalik tilshunos, korpus lingvistikasi asosida frazeologik birliklarning qo'llanishini tadqiq qilgan. Kognitiv tilshunoslik va frazeologiya o'rtasidagi aloqani o'rgangan. Raymond W.Gibbs – amerikalik psixolingvist, frazeologik birliklarning kognitiv asoslari va idiomalarni qay tarzda

inson miyasi qayta ishlashi haqida tadqiqotlar qilgan. Makkarti, Seidl, McMordie kabi tadqiqotchilar frazeologizmlarning turlari, ularning lingvistik va madaniy asoslarini o‘rganishga e’tibor qaratganlar. Ularning tadqiqotlarida ingliz tilidagi frazeologizmlarning struktura va kontekstual ma’nolari yoritilgan.

O‘zbek tilshunosligida esa A.Madvaliyeva, G.Rahmonova, I.Jo‘rayev kabi olimlar frazeologik birliklarning semantik turlari, ularning xalq og‘zaki ijodidagi o‘rni va ko‘p ma’nolilik xususiyatlarini o‘rgangan. Ayniqsa, tabiatga oid frazeologik birliklar xalqona iboralar, maqollar va matallarda keng qo‘llaniladi.

Shuningdek, G. Lakoff va M.Jonsonning “Metaphors We Live By” asarida metaforik fikrlash modeli orqali tabiat hodisalari qanday qilib til orqali konseptual tuzilmalarga aylanishi ko‘rsatilgan. Masalan, “storm in a teacup” iborasi orqali ingliz tilida ahamiyatsiz narsani haddan tashqari bo‘rttirish holati ifodalanadi. Bu esa inson tafakkurining tabiat obrazlari orqali shakllanishini anglatadi.

Tadqiqot metodologiyasi. Ushbu maqolada aralash (mixed-method) metodologiyadan foydalanildi. Dastlab o‘zbek va ingliz tillaridan mos ravishda 50 tadan frazeologik birlik tanlab olindi. Ular turli adabiy, og‘zaki va lug‘aviy manbalardan olingan: “O‘zbek tilining izohli frazeologik lug‘ati”, “Oxford Dictionary of English Idioms”, “Cambridge Idioms Dictionary” va boshqalar.

Frazeologizmlar quyidagi mezonlar asosida tahlil qilindi:

- Tabiatga oid obraz turi (hayvon, o‘simlik, ob-havo, yer, suv).
- Konnotatsiyasi (pozitiv, negativ, neytral).
- Ma’no ekvivalentligi (to‘liq, qisman yoki yo‘qligi).
- Madaniy motivatsiyasi.

Korpus lingvistikasi vositasida frazeologik birliklarning real matnlardagi qo‘llanishi, ularning kontekstual semantikasi o‘rganildi. Qolaversa, madaniy tafovutlarni aniqlash maqsadida frazeologik birliklarning tarjima muammolari ham ko‘rib chiqildi.

Tahlil va natijalar. Tahlil natijalariga ko‘ra, o‘zbek va ingliz tillarida tabiatga oid frazeologik birliklarning ishlatilishi umumiylik va farqlarga ega. Ikkala tilda ham suv, havo, o‘simliklar, hayvonlar va iqlim hodisalari asosida yuzaga kelgan frazeologizmlar mavjud. Quyidagi jadvalda ayrim frazeologizmlar taqqoslanadi:

O‘zbekcha frazeologizm	Ma’nosi	Inglizcha ekvivalenti	Ma’no muvofiqligi
Qor yog‘di-yu eridim	Hayajonga tushmoq	I melted (with joy)	To‘liq
Suv bo‘yida yurmoq	Xavfli holatda bo‘lish	Skating on thin ice	Qisman
Yomg‘irdek yog‘moq	Juda ko‘p (pul, gap)	Raining cats and dogs	Qisman (kontekstga qarab)
Mushukday yurmoq	Yengil yurmoq, sekin	To walk like a cat	To‘liq
Qushday erkin	Ozod, erkin	Free as a bird	To‘liq

O‘zbek tilidagi frazeologizmlarda milliy mentalitet, xalqona tasvir va majozlar kuchli. Ingliz tilida esa ko‘proq universal obrazlar va metaforalar mavjud. Shuningdek, ayrim frazeologizmlarning to‘g‘ridan-to‘g‘ri ekvivalenti bo‘lmagan, tarjimada yo‘qoladigan ma’nolar mavjud.

Xulosa. Mazkur tadqiqot o‘zbek va ingliz tillarida tabiatga oid frazeologik birliklarning leksik-semantik xususiyatlarini chuqur tahlil qildi. Frazeologizmlar nafaqat til birliklari, balki xalq tafakkuri, estetik qarashlari va madaniyatining yorqin ko‘zgusi hisoblanadi. Tabiat obrazlari orqali ifodalangan frazeologik birliklar o‘xshashliklar bilan birga, har bir xalqning dunyoni idrok etishidagi madaniy farqlarni ham ochib beradi.

Tahlil shuni ko‘rsatdiki, ba’zi frazeologizmlar semantik jihatdan to‘liq muvofiqlikka ega bo‘lsa, ba’zilari qisman yoki mutlaqo o‘xshamagan. Bu esa tarjima va til o‘qitish jarayonlarida e'tiborli yondashuvni talab qiladi. Kelgusidagi tadqiqotlarda ushbu frazeologizmlarning ta’limdagi o‘rni, interkultural kommunikatsiyada qo‘llanishi va tarjima usullari chuqurroq o‘rganilishi maqsadga muvofiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

(1). Ковалев, Н.А. (1995). Введение в фразеологию. Москва, “Наука”, с. 52.

(2). Baker, R., & Smith, L. (2019). AI in Education: Opportunities and Challenges. New York: Academic Press, pp. 45–47.

(3). Johnson, M., et al. (2021). “Automating Classroom Tasks with AI”. Journal of Educational Technology, Vol. 15, № 3, pp. 12–15.

(4). Lee, S. (2020). “Balancing AI and Human Interaction in Education”. International Journal of Pedagogy, Vol. 8, № 2, pp. 22–25.

(5). Khan, A. (2022). “AI Implementation in Developing Countries”. Educational Innovations, Vol. 10, № 4, pp. 30–32.

(6). Mamatov, A. (2020). O‘zbek tilidagi frazeologik birliklarning semantik-strukturaviy xususiyatlari. Toshkent, O‘zbekiston Milliy Ensiklopediyasi.
(7). Cowie, A.P. (1998). Phraseology: Theory, Analysis, and Applications. Oxford: Clarendon Press.
(8). Fernando, C. (1996). Idioms and Idiomaticity. Oxford, Oxford University Press.
(9). Кунин, А.В. (1996). Курс фразеологии современного английского языка. Москва, Высшая школа.
(1). Moon, R. (1998). Fixed Expressions and Idioms in English: A Corpus-Based Approach. Oxford: Clarendon Press.

Usmonova Odina Siddikovna (Andijon davlat Chet tillari instituti o‘qituvchisi, filologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)

TILNING LINGVISTIK EVOLYTSIYASI VA UNDA TAOM NOMLARINING O‘RGANISH MASALASI

Annotatsiya. *Mazkur maqolada tilning lingvistik evolutsiyasi, uning asosiy sabablari haqida so‘z boradi. Taom nomlarida til evolutsiyasini o‘rganishning ahamiyati bayon qilinadi.*

Kalit so‘zlar: *lingvistik evolutsiya, taom nomlari, leksik-semantik maydon, oshpazlik leksikasi, ekstralingvistik xususiyatlar.*

ЛИНГВИСТИЧЕСКАЯ ЭВОЛЮЦИЯ ЯЗЫКА И ПРОБЛЕМА ИЗУЧЕНИЯ НАИМЕНОВАНИЙ ПИЩИ В НЕМ

Аннотация. *В данной статье рассматривается лингвистическая эволюция языка и её основные причины. Раскрывается значение изучения эволюции языка на примере названий блюд.*

Ключевые слова: *лингвистическая эволюция, названия блюд, лексико-семантическое поле, кулинарная лексика, экстралингвистические особенности.*

THE LINGUISTIC EVOLUTION OF LANGUAGE AND THE PROBLEM OF STUDYING FOOD NAMES IN IT

Annotation. *This article discusses the linguistic evolution of language and its main causes. It highlights the importance of studying language evolution through the names of dishes.*

Keywords: *linguistic evolution, names of dishes, exical-semantic field, culinary vocabulary, extralinguistic features.*

Kirish. Madaniy va lingvistik tadqiqotlarning asosiy vazifalaridan biri milliy tillarning o‘ziga xos xususiyatlari, madaniyatning shakllanishida tilning evolutsiyasi, ahamiyati va madaniy almashinuv dinamikasi bilan bog‘liq. Tilning tabiati va uning ijtimoiy-madaniy funksiyalari bo‘yicha tadqiqotlar dolzarb bo‘lib qolmoqda. Til madaniyatshunoslik, falsafa, psixologiya, mantiq, semiotika va lingvokulturologiya kabi ko‘plab fanlarning tadqiqot mavzusidir. Dastlabki bosqichda tilni bilish odamlarni hayvonlardan ajratib turishi va nutq kognitiv qobiliyatlar bilan chambarchas bog‘liqligi tan olingan.

Aflotunning “tabiiy til” nazariyasi shuni ko‘rsatadiki, obyekt nomi uning muhim tabiatini aks ettiradi, ilohiyot va til o‘rtasida bevosita aloqani o‘rnatadi. Boshqa tomondan, Aristotel nazariyasi shuni ta’kidlaydiki, nomlar obyektlarga jamoat roziligi bilan beriladi va ular mohiyatan obyektlarning mazmuni bilan bog‘liq emas.

Tilning lingvistik evolutsiyasi vaqt o‘tishi bilan uning ba’zi funksiyalariga o‘zgartirish kiritadigan jarayondir. Til turli xalqlar o‘rtasidagi madaniy, ijtimoiy-siyosiy aloqa vositasi sifatida rivojlanib boradi. Ushbu o‘zgarishlar tilning so‘z boyligi, fonetikasi, grammatikasi va semantikasida aks etadi (1).

Tilning lingvistik evolutsiyasi – bu tilning bosqichma-bosqich tarixiy rivojlanishi va tizim sifatida o‘zgarishi. Bu ko‘p faktorli jarayon bo‘lib, unga turli sabablar ta’sir qiladi. Lingvistik evolyutsiyaning asosiy sabablari:

1. Boshqa tillar bilan o‘zaro ta’sir. Til aloqalari so‘zlarni boshqa tillardan so‘z olishga, boshqa til ta’siri ostida grammatik tuzilmalarni o‘zgartirishga olib keladi.

2. Tilning dialekt va shevalar bo‘yicha hududiy farqlanishi. Vaqt o‘tishi bilan ular turli yo‘nalishlarda rivojlanadi.

3. Tilning ijtimoiy differensiatsiyasi – professional jargonlarning paydo bo‘lishi.

4. Talaffuzdagi tabiiy fonetik o‘zgarishlar, murakkab shakllarni soddalashtirish.

5. Yangi tushuncha va voqelikni bildirish uchun xorijiy so‘zlarni o‘zlashtirib olish.

6. Tilga, til qurilishiga ongli ta’sir.

Til evolyutsiyasi nutq tizimining barcha darajalariga ta’sir qiladigan, ichki va tashqi omillar bilan shartlangan murakkab jarayondir. Lingvistik evolyutsiyani o‘rganish tilning tarixiy rivojlanishi va uning jamiyat ehtiyojlariga moslashish mexanizmlarini kuzatish imkonini beradi.